

SANAT DÜNYASI

Yöneten: AYHAN TURAN

Festival şehri EDINBURGH

Edinburgh Milletlerarası Müzik, Tiyatro ve San'at Festivali bu yıl, olgunluk çağını ifade eden 21 nci yıldönümü nü kutlamaktadır.

Festival, İkinci Dünya Harbinden sonra, sanatın zaferini kutlamak amacıyla tertiplenmiştir. Nitekim «Musiki, tiyatro ve resim» milletlerin sulh alanındaki müşterek lisansını teşkil etmektedir.

Bu kadar uzun bir süre önce bu festivali tasarlayanlar Britanya adalarını en münasip şehri aramaya koyulmuşlardı. Neticede Edinburgh şehri seçildi.

Edinburgh yeni ile eskiyi birleştiren bir şehirdir. Derin bir kültür tarihine sahip bulunduğu gibi bir zamanlar

Avrupanın en entelektüel başkenti olarak ta anılmaktaydı. Üstelik bu başkentte konser, tiyatro salonları olduğu gibi, ihtiyacı karşılayacak otel ve restoranlara da sahip bulunmaktadır. Üstelik Edinburgh şehri İskoçya'nın da başkenti bulunmaktadır.

Tarihi romanların mucidi Sir Walter Scott - ki Balzao ve Hugo üzerindeki tesirleri inkâr edilmez - Edinburgh'un bir hemşerisidir.

Ya Robert Louis Stevenson, septik filozof David Hume aynı memleketin evlâtları değil midir?

Dünya çapındaki Üniversite ve bilhassa Tıp Fakültesi... Tabii manzaraları, Şato'daki tarihi askerî gece mera-

simleri... İşte bütün bunlar, Edinburgh'un bu meşhur festivalin merkezi olarak seçilmesinde en önemli amiller olmuştur.

Bu yılki festivale ilk defa (Avrupa dahil) Newyork şehir balesi gelecek ve Stravinski ile Bolşoy bale trupları bunu takip edecektir.

RICHARD STRAUSS'UN OPERASI CİVENT GARDEN'DE...

Ünlü Alman bestecisi Richard Strauss'un son derece zor ve karışık bir operası olan «Die Frau Ohne Schatten» geçen ayın içinde ilk defa olmak üzere Govent Garden Operası tarafından temsil edilmiştir. Georg Solti'nin yönettiği Rudolf Hartmann'ın bu prodüksiyonu önümüzdeki yıl muhtemelen yeniden sahneye konulacaktır.

Eserin muvaffakiyetinin mühim bir kısmı nefis dekorları ile Joseph Svobada'nın eseri olmuştur. Daily Telegraph müzik eleştircisi «Üçün çü perdenin» abstr sanatın bir zaferi olduğunu iddia etmekte ve Solti idaresindeki Kraliyet Operası Orkestrasının başarısını övmektedir.

dir ve sanatında bu piyanistlerin etkisi açıkça hissedilir.

Ünlü Amerikalı piyanist Leonard Pennario 1924 yılında dünyaya geldi. Küçük yaşta müzik kabiliyeti ailesi tarafından keşfedilen Pennario ilk konserini henüz oniki yaşında iken Dallas Senfoni Orkestrası eşliğinde verdi.

Müziyenlerin yarış ettiği günümüzün müzik dünyasında Pennario'nun tutumu diğer piyanistlerden çok farklıdır. Genç piyanist bugüne dek hiç bir yarışmaya girmemiştir. Ona göre başarı adım adım kazanılmalı, sağlam bir temele dayanmalıdır. Bir müziyenin günde yirmi dört saat çalışması gerektiğine inanan Pennario'nun

BÜYÜK İFŞAAT

Mozart'ın zehirlenerek öldürüldüğü ileri sürüldü

Yazan :
Dr. Dieter Kerner
Derleyen: A. Turan
Dr. KERNER

KİMDİR?

Dr. Dieter Kerner, Mozart hakkında 28 adet makalenin yazarı olan bir dahiliye mütehassısıdır. Ünlü bestecinin hayatı hakkında yaptığı uzun incelemelerden sonra zehirlenerek öldüğü kanısına varmış ve iddiasını bir tıp dergisinde deliller vererek ispatlamaya çalışmıştır.

E VET, dünyanın en büyük müziyeninin katledildiği galiba doğ-

rudur. Ölümünden evvel bu kadar eser vermesi büyük bir şanstı. «Bu sözler Finlandiyalı besteci Jan Sibelius'un bana 1956 yılında yazdığı bir mektupta yer alıyordu. Şüpheli şartlar içinde geçen bir ölüm vakasını araştırdığımız zaman, hele bu ölüm Mozart'ınki gibi çok eski bir zamana ait ise, ilk görevimiz bunun tabii sebeplerinden ileri gelip gelmediğini tesbit etmeye çalışmaktır. Fakat geniş incelemelere rağmen Mozart'ın, ömrünün son yıllardaki kronik bir hastalıktan muztarip olduğunu gösterecek hiç bir delil bulunamamıştır. Mozart'ın 1789 yılında birbirine ardına yaptığı seyahatler ve 1790 sonbaharında taç giyme merasiminde hazır bulunmak üzere Frankfurt'a yaptığı seyahat, kendisini hasta hisseden veya kronik bir hastalığa düşen bir insan tarafından kat'iyen yalınmazdı. Öldüğü 1891 yılı kısa fakat faal ömrünün herhangi diğer bir yılı gibi semereli idi. Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında SİHİR

etmemeye mahal kalmadı. Bunu içimde hissediyorum. Delile ne hacet? Ecelim geliyor. Yakında öleceğim. De hamun mükafatını almadan göçüp gidiyorum. Hayat ne kadar güzeldi ve kariyerim ne kadar verimli başlamıştı. Fakat kaderi kimse değiştiremez. İnsanın alınına ne yazılmışsa o olur. Kadere boyun eğmek lâzım. Kendi cenaze marşımı yazıyorum. Bu nu yarıda bırakmam.»

Mozart Eylül'ün sonunda Sihirli Flütün partiyonunu bitirirken sık sık bitap düşüyordu. Ara sıra kısa süren baygınlıklar geçiriyordu. Son derece asabi ve endişeli idi. Buna rağmen sa bahin erken saatlerinden gece yarılarna kadar çalışmaya devam ediyordu..

Constance ilk temsilde bulunmak için Viyana'ya 30 Eylülde kısa bir ziyaret yaptı. Nissen bu arada geçen bir hadiseyi şöyle anlatıyor. «Güzel bir sonbahar günü Constance kocasına üzüntülerini unutturmak için onu pratere götürmüştü. Bir arada otururken Mozart, ölümden konuşmaya başlamış. Gözleri yaşlarla dolmuş, ve karısı acı düşüncelerini dağıtmaya çalıştığında «Hayır, hayır» demişti. «İçimden geliyor. Yakında öleceğim beni zehirlediklerine şüphe yok. Bunu kat'iyetle biliyorum.» Yine de yaratıcı gücü hiç bir şekilde azalmamıştı. Temmuzdan 4 Aralık'a kadar geçen zaman zarfında uvertürü tamamlamıştı.

Gözleri yaşla doldu. Dedi ki «Hayır, hayır içimden hissediyorum. Beni zehirlemiş olduklarından şüphe yok»

hil bir çok diğer eserleri bes telemişti. Bu kantatlardan ikincisi not defterinin 18. sayfasını kaplıyordu. Hayatının son dört haftası boyunca Mozart'ın aklı durmadan karışıyor, hayaller görüyordu. Tekrar ve tekrar başı dönüyor, bayılıyor, kusuyordu. Vücudu eriyordu. Göz yaşlarının arkası kesilmiyordu. Yavaş yavaş KAŞEKSI'ye düşer oldu. 18 Kasımda Mozart son kantatı olan «Laut Verkünde Unsre Freude» yi halk huzurunda yönetti.

Mozart'ın hademesi J. Deiner'in ilk defa Wiener Morgenpost gazetesinin 28 Ocak 1856 tarihli sayısında çıkan bir ifadesi Mozart'ın bir çok biyografilerinde yer almıştır. Deiner'e bakılırsa büyük besteci zehirlenme hakkında kendisiyle bir çok defa konuşmuştu. 20 Kasımdan itibaren Mozart artık yatağın dan çıkamıyordu. El ve ayakları şişmeye başlamış, durup dururken kusuyordu. Fakat şuurunu bir an için kaybetmemişti. Bir Akut Milliar humması manzarası vardı. Vücudunda bir ödem teşekkül etmişti. Yanna döneme

KAATİL Mİ? — Mozartı zehirlediği iddia edilen Viyanalı rakibi, besteci ve orkestra şefi Antonio Salieri (1750 - 1825)

rakibta kanı alındı. 4 Aralık akşamı Mozart'ın ateşi yükseldi ve tahammül fersa bir baş ağrısından şikâyet etmeye başladı. O arada tiyat roda bulunan Dr. Closset temsil bitikten sonra besteciyi ziyaret ederek soğuk kompres konmasını emretti. Ölümünden 2 saat önce Mozart ilk defa olarak şuurunu kaybetti. 5 Aralıkta takriben gece saat 24.50 de Mozart

kastettiğini bir çok defalar ima etmişti. Karısı Constance'in bu yönde sarfettiği sözler bilhassa Rusyada zehirlenme ihtimalinin uzun uza diya tartışılmasına sebep olmuştu. Eğer zehirlenme teorisi varitse (ki çok kuvvetli bir ihtimalle böyledir) o zaman Mozart'a uzun fasulalar la uygulanan ve tesirini yavaş gösteren bir zehir mevzu bahis olabilir. Gerçekten

Ünlü Amerikalı piyanist Leonard Pennario 1924 yılında dünyaya geldi. Küçük yaşta müzik kaabiliyeti ailesi tarafından keşfedilen Pennario ilk konserini henüz oniki yaşında iken Dallas Senfoni Orkestrası eşliğinde verdi.

dır ve sanatında bu piyanistlerin etkisi açıkça hissedilir.

Müziyenlerin yarış ettiği günümüzün müzik dünyasında Pennario'nun tutumu diğer piyanistlerden çok farklıdır. Genç piyanist bugüne dek hiç bir yarışmaya girmemiştir. Ona göre başarı adım adım kazanılmalı, sağlam bir temele dayanmalıdır. Bir müziyenin günde yirmi dört saat çalışması gerektiğine inanan Pennario'nun repertuarında otuz konçerto bulunmaktadır. Her konserinde dinleyicilerinin karşısına değişik bir eser ile çıkmayı sever. Pennario Amerika'da Newyork ve Los Angeles gibi belli başlı orkestraların hepsi ile konserler vermiştir. Bu arada Kapitol Record Şirketi adına da pek çok plâk doldurmuştur. Televizyon ve Radyo daki resitallerinin adedini ise kendi de unutmuştur.

Hâlen Los Angeles'te yaşayan Pennario, boş saatlerini sevdiği bir kaç arkadaşı ile oda müziği yaparak değerlendirir. Pennaria Paderewsky ve Rahmaninoff'un hayranıdır ve sanatında bu piyanistlerin etkisi açıkça hissedilir.

Leonard Pennario.

San'at Dünyasından Fıkralar Rubinstein ve piano çalışı

Bir müzik eleştiricisi, Pianist Rubinstein'in New-York'taki bir konserinden sonra şöyle yazmıştı. «Parmaklarını saçlarını arasına daldırdı, kollarını sıvadı, Frak ceketini biraz daha açtı, iskemlesini biraz daha ileri sürdü, sonra öne eğilerek ihtiyar pianonun üzerine bir atıldı. Aman Allahım pianonun suratını tokatladı, çenesini yumrukladı, burnunu çekti. Piano boğa gibi böğürüyor, dana gibi bağıriyor, köpek gibi uluyordu. Fakat banamısın diyen kim. Gökler yarıyor, yerler sarsılıyordu. Derken Rubinstein'in kendisi havaya fırladı. Sonra düşerek on el parmağı, on ayak parmağı, dizleri, dirsekleri ve burnu ile pianonun bütün tuşlarını vınlattı. Piano bayılmış, konserde bitmişti...»

YAZISIZ!

Viyana Festivalinde Mahler gözdeydi

Bu yıl yapılan 1967 Viyana Müzik Festivali birinci derecede Gustav Mahler'in eserlerine yer vermiştir. Mahler'in Gezginci Çırağın - Kalfanın Şarkıları adlı eseri müzikal tasvir ve ifadesi, vahşi bitişleriyle şef Georges Pretres tarafından gayet güzel yorumlanmıştır. Mahler'in İKİNCİ adlı eserinde Christa Ludwig ve Hilde Güden solist olarak söylemişlerdir. Leonard Bernstein'in yönettiği konser senenin konseri olarak vasıflandırılmaktadır.

Lucretia West'in solist olarak katıldığı ÜÇÜNCÜ adlı eseri de Hans Swarowsky, Dördüncü Senfonisini Wolfgang Sawallisch yönetmiş, soprano Halina Lukomska solist olarak söylemiş. BEŞİNCİ'yi, Yazlı Samagyi, ALTINCI'yi Claudia Abbadas, YEDİNCİ'yi Bruno Maderna, SEKİZİNCİ'yi Rafael Kubelik, DOKUZUNCU'yu Lorin Maazel yönetmişlerdir.

Finalde Gezginci Kalfa - Çırağın şarkılarını söyleyen Christa Ludwig sesinin tathilgi sıcaklığı ve ifade kabiliyetiyle çok dikkati çekmiştir.

Christa Ludwig ayrıca Maazel'in idaresinde ÖLÜ ÇOCUKLARIN ŞARKILARI ve Waldemar'in idaresinde DÜNYANIN ŞARKISI adlı Lied serilerini söylemiştir.

mekte ve Solti idaresindeki Kraliyet Operası Orkestrasının başarısını övmektedir. Fakat Mozart'ın melere rağmen Mozart'ın, ömrünün son yıllardaki kronik bir hastalıktan muztarip olduğunu gösterecek hiç bir delil bulunamamıştır. Mozart'ın 1789 yılında birbiri ardına yaptığı seyahatler ve 1790 sonbaharında taç giyme merasiminde hazır bulunmak üzere Frankfurt'a yaptığı seyahat, kendisini hasta hissedene veya kronik bir hastalığa دچار olan bir insan tarafından kat'iyen ya pılamazdı. Öldüğü 1891 yılı kısa fakat faal ömrünün herhangi diğer bir yılı gibi semereli idi. Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında SİHİRLİ FLÜT üzerinde çalışmıştı. Fakat yaz ilerledikçe Mozart hastalıktan şikâyet başlamış ve birinin, hayatına kastettiği fikri zihninde kök salmaya başlamıştı. 1829 da bir İngiliz yayınevinin sahibi olan Vincent Novello ve karısı Mary bestecinin sağ kalan yakınlarını ve bu arada dul karısını ziyaret ettikleri zaman defterlerine şu önemli sözleri kaydetmişlerdi.

«Ölümünden 6 ay önce Mozart birinin kendisini zehirlemeye çalışmasından korkmaya başlamıştı. Bu gün karısı Constance'nin yanına giderek belindeki ağır bir sancıdan ve umumi bitkinlikten şikâyet etmişti. Bunu duyan arkadaşlarından biri kendisine mühlik şerbeti içirmişti. Ölümünün gününü artık hayata mahal bırakmayan bir kesinlikle önceden hesap edebiliyorlardı?...»

Temmuz 1791 de esraren-giz «Bir kara haberci» Mozart'a gelerek yakında olacak bir cenaze merasimi için Requiem müziği yazmasını istedi. Nissen bu hâdise hakkında şunları yazmıştır. «Mozart bu yabancının korkulu görünüşü hakkında hakikaten acı fikirler besliyordu. Bu fikirden vazgeçirmeye çalışıldığı zaman ise bir şey söylemiyor, fakat fikrini de değiştirmiyordu.»

Sihirli Flüt üzerindeki çalışmalara aniden ara vermek icabetti.

Çünkü Bohem Parlamentosu, ikinci Leopold'un Prag'da Bohemya Kralı olarak taç giymesini kutlamak için bir festival operası bestelemesini istiyordu. Ağustosun ortasında Mozart, karısı Constance ve Süßmayer ile birlikte operanın ilk temsilinin 6 Eylülde yapıldığı Praga gitti. Mozart'ın ilk biyografisini yazan Frans Niemscheck demiştir ki: «Mozart, Prag'da daima hastaydı. Durmadan ilaç alıyordu. Benzi solmuştu.» 7 Eylülde Mozart o zaman Londra'da bulunan Libretto yazarı Lorenzo da Ponte'ye şu mektubu yazıyordu:

«Aklım zayıf düşüyor ve karışıyor. Bu yabancının hayalini gözlerimden uzaklaştırıyorum. Bu beni sıkıyor ve amansızca çalıştırıyor. Ben de durmadan çalışıyorum. Çünkü beste yapmak boş durmaktan daha rahattır. Fakat artık endişe

denmişti. Açından beni geliyor. Yakında öleceğim beni zehirlediklerine şüphe yok. Bunu kat'iyetle biliyorum.» Yine de yaratıcı gücü hiç bir şekilde azalmamıştı. Temmuzdan 4 Aralığa kadar geçen zaman zarfında uvertürü tamamlamıştı.

Mozartın 1819 yılında Barbara Krafft tarafından yapılmış bir portresi.

Aynı zamanda Rahipler Marsını ve gerek Sihirli Flüt gerekse Titüs Operalarının detaylarını, üstelik klarnet konsertosu ve iki kantat da-

dığı için önünden iliklenen gecelikler özel olarak yapıyordu. 28 Kasım'da Dr. Sallaba «Akut Miliar humma» teşhisi koydu. Ve 3 A-

MOZART AİLESİ — Kızkardeşi Nannevi, Mozart (34 yaşında) ve babası Leopold. Duvardaki portre annesindedir.

KAATİL Mİ? — Mozartı zehirlediği iddia edilen Viyanalı rakibi, besteci ve orkestra şefi Antonio Salieri (1750 - 1825)

rahakta kanı alırdı. 4 Aralık akşamı Mozart'ın ateşi yük seldi ve tahammül fersa bir baş ağrısından şikâyet etmeye başladı. O arada tiyat roda bulunan Dr. Closset temsil bittikten sonra besteciye ziyaret ederek soğuk kompres konmasını emretti. Ölümünden 2 saat önce Mozart ilk defa olarak şuurunu kaybetti. 5 Aralıkta takriben gece saat 24,50 de Mozart öldü. Ölüm döşeginin etrafındaki doktorlar teşhiste birleşemediler. Vücudunun ödemlerle olması, ölümün zehirlemeden ileri geldiği şüphesini ortaya çıkardı. Ölüm belgesinde kesin bir teşhisin bulunmaması Post-Mortem muayenesine gidilmemesi, ve sandukanın, etrafta şahit bulunmadan mezarı indirilmiş olması, bu söylentileri tahrik etmişti. Bazı kitaplarda cenazeye gelenlerin şiddetli kar ve yağ mordan dağıldıkları yazılıysa da, Kont C. Von Zinzendorf'un büyük bir titizlikle tuttuğu meteorolojik kayıtlardan bunun doğru olmadığını öğreniyoruz. Kontün o gün için kaydı şöyledir:

«Hava yumuşak sık sık sis oluyor.» Bazılarının iddia ettiği gibi Mozart klâsik böbrek hastalığından ölmüş olabilir. Zira bu hastalığın sonunda ihtilâtsiz sessiz bir üremi teşekkül etmektedir. Hâl böyle olsaydı Mozart ölümünden önce bir kaç hafta, hattâ bir kaç ay boyunca çalışamayacaktı. Ömrünün son günleri ise komada geçirdi. Böbreğinin durumunun tek tatmin edici izahı «Toksik Nefropati» dir. Diğer bir deyimle böbreğin çalışmasını aniden ve şiddetli bir şekilde harap eden bir ZEHİRLENME. Mozart, düşmanı orkestra şefi ve besteci SALIERI'nin hayatına

kastettiğini bir çok defalar ima etmişti. Karısı Constance'in bu yönde sarfettiği sözler bilhassa Rusyada zehirlenme ihtimalinin uzun uza dıya tartışılmasına sebep olmuştu. Eğer zehirlenme teorisi varitse (ki çok kuvvetli bir ihtimalle böyledir) o zaman Mozart'a uzun fasillarla uygulanan ve tesirini yavaş gösteren bir zehir mevzubahis olabilir. Gerçekten de Mozart'ın son hastalığı «CIVA ZEHİRLENMESİ» ne feci bir şekilde benzemektedir. Bu zehirlemenin klinik tafsilâtı ancak son 50 yıl zarfında aydınlığa çıkarılmıştır.

Mozart'ın biyografisini yazanların bahsettikleri baş dönmesi ve baygınlıklarda civa zehirlenmesinin diğer semptomlarına uygun düşmektedir. Bunlar sonuna kadar çalışma yeteneği, ölümünden önce uzun müddet şuurunu kaybetmeme, hastanın su samaması, hastalığın sonlarına doğru vücutta ilk defa olarak hâziz bir ödem çıkması (Had toksik nefrozun bir semptomudur) daha önceki baş ağrıları ve kusmalar, balüsinasyon ve hayâller, ve ölümünden hemen önce kaşeksi ve sancılardır. Yaygın bir kaşıntı olduğunu da kendi doktorunun koyduğu teşhisten anlıyoruz. Mozart'ın zamanında civa klinik olarak az kullanılıyordu. En yaygın istimal şekli müşhil olarak idi. Fakat zehirler hakkındaki bilgi bu günden çok daha yaygındı. Acaba bu feci cinayeti kimin omuzlarına yüklememiz lâzımdır? Suçluyu bulmak bizim için hemen hemen imkânsız olan bir problemdir. Niemscherek bu konuda şöyle yazıyor. «Erken yaşta ölmüştür. Belki de ömrü suni olarak kısaltılmıştır.» Berliner Musikalschrift adlı dergi ise 12 Aralık tarihli nüshasında şöyle diyor:

Mozart ölmüştür. Prag'dan dönüşünden bu yana hep halsizdi. Yapılan zafiyet tedavisi fayda etmedi. Öldüğü zaman vücudu şiştiği için bir çokları zehirlenmiş olduğuna inanıyorlar. Mozart 1791 sonbaharında hastalandığı zaman onu tanıyanlardan bir çoğu rakibi besteci ANTONIO SALIERI'yi Mozart'ı zehirlenmekle alenen itham ettiler. İki besteci aksini iddia etmelerine rağmen gerçekten de gizli-gizliye birbirlerine düşmandılar. Mozart'ın ölümüne en çok üzülenlerden biri olan Beethoven, Mozart'ın ölümünden sonra yeğeni Karla şöyle yazmıştı: «Sallerinin Mozart'ı öldürdüğünü şimdi artık herkes açıkça söylüyor.» Pek çok delil, ünlü bestecinin zehirlenerek öldürüldüğü şüphe ve iddiasını kuvvetlendirmektedir.